جەژنی شکاندنی منداڵ … کارا فاتیح

بۆ کاروان کاکەسوور…
کە بەشێکی پارچە شکاوەکانی منداڵیم لە چیرۆکەکانی ئەودا بینییەوە

دیدی تەقلیدی و نوستالۆژیی کوردی هەمیشە پێی وایە جەژنی جاران و مەراسیم و بۆنەکانی ئەوسا تامەبۆی تریان هەبوو، لەززەت و خۆشیان تێدا بوو، هەستکردن بوون بە خۆشیی حەقیقی، لە سەر ئەم بنەمایە بە باڵای پێوەندیی کۆمەڵایەتی و ڕێزگرتنی نێوان تاکەکان و ڕۆحی لێبوردەیی و بە تەنگەوەهاتن و پەرۆشیی بۆ یەک و گیانی هاوکاریی لای خەڵك هەڵدەدات و فرمێسکیان بە هەڵدەڕێژێت، ئەم دیدە کە بەتوانایە لە بینینی ئێستای خۆیدا و لە بێ پلانی و بێ خەونی و بێ ستراتیژیی خۆیشیدا گەر سەیری داهاتوو بکات، جگە لە مەرگی خۆی هیچی تر نابینێت، بۆیە بەردەوام ئاوڕ بە ڕابردوو دەداتەوە، بەڵام نەک ئاوڕ بە مانای خوێندنەوە و هەڵسەنگاندن و بینینی هەموو گۆشەکانی، بەڵکوو ئاوڕ بە ڕابردوو وەک زەمەنی لەدەستچوو، زەمەنی لەدەستچوویش وەک ساتە هەرە شیرینەکان. هەژموونی ئەم دیدە تەقلیدییە بە شێوەیەک بەهێزە، کە کایە ڕۆشنبیرییەکانیشی گرتوەتەوە، لەرێوە زۆر هونەرمەند و نووسەر ناوی سەیرسەیر بە هەندێ لەو زەمەنانە دادەتاشن، یەکێک ماوەیەک بە سەردەمی زێڕینی شانۆی کوردی، یەکێك سەردەمێک بە مێژووی گەشاوەی گۆرانیی کوردی و یەکێکی تر زەمەنێکی تر بە سەردەمی ئاڵتوونیی چالاکیی ڕووناکبیری و خوێندنەوە و نووسین ناو دەبات و لە پاڵ ئاهـ و حەسرەت بە ڕۆیشتنی ئەو سەردەمانە، تێر شانازیشیان پێوە دەکات… ئەم دیدە بە دەلیلی ئەوەی کە توانای بینینی هەموو ڕەهەندەکانی ڕابردووی نییە و وەک مێژوویەکی نەپچڕاو ڕابردوو بە ئێستاوە گرێ نادات و لە سەر ئەم بنەمایەیش بە داهاتوو ناڕوانێت، بۆیە دەتوانین بڵێین دیدێکی تەواو ناواقیعی و عاتیفی و ناعەقڵانییە، هێزی بینینی کورت و لێڵ و ناڕۆشنە.

لێرەدا تەنها لە سەر ئەو خاڵە بە کورتی قسە دەکەم، کە لە پانتاییی کۆمەڵایەتیدا جەخت لەوە دەکرێتەوە، جەژنی جاران خۆشییەکی تری دەبەخشی، هەروەها بەتایبەت دەمەوێت، پەردە لە سەر ئەو درۆ گەورەیە لا بدەم، گوایە جەژن بە منداڵ خۆشە و ڕۆژانێکە کە

دەتوانن لە کەیف و شادیدا بن، خاوەنانی ئەم دیدەیش بە ئەوە باسی شادییەکانی سەردەمی منداڵیی خۆیان لە جەژندا دەکەن، کە چەندە بە وێنە و وەسفنەکراو بوە. ئەم ئاوڕدانەوەیە بە منداڵی جگە لە سۆز و فرمێسک بە سەردەمی لەدەستچوو، بارگاوییە بە درۆ و شاردنەوەی زۆر سیمای ئەو ساتانە…

جەژنە تەقلیدی و دینییەکان جگە لەوەی هەوڵێکی دین و ئایدیۆلۆژیاکانن بۆ یەکخستنەوەی کۆمەڵگا لە سەر هەمان ستایلە کۆن و تەقلیدییەکەی و چالاکی و تایبەتمەندیی جەژنەکان، تەقەلایەکن بۆ شاردنەوەی پێوەندییە پچڕاوەکانی توێژەکانی کۆمەڵ و بەزۆر دروستکردنەوەی کۆمەڵگا لە سەر فۆڕمە دێرین و دینییەکەی، ئەم پێوەندییە کۆمەڵایەتییەیش خۆی لە سەردانیکردن و تەوقە و ئەملاولا ماچکردن و گەردنئازادی و… هتد، دا دەبینێتەوە، تەوقەکردن سیمای دیاری ئەو سەردانانەیە کە لەم بۆنانەدا دەکرێن، دەستی مرۆڤ لە ئەرکێک کە تایبەتمەندییەکی ئەخلاقیی هەیە چالاکە، بەڵام ئەوەی تێبینی دەکرێت، بکەری ئەم چالاکییە، گەورەکانن و منداڵان هیچ پێگەیەکی ئەوتۆیان نییە، بە تایبەت لەو ڕابردوەی بە سەردەمێکی زێڕێن دادەنرا، منداڵ خاوەنی ئەو دەستە نییە کە بە تەوقەکردن دەشێت، زۆر جار لە ناو ڕیزی تەوقەکەراندا منداڵ دەست دەهێنێت بۆ تەوقەکردن، بەڵام بە دەستخستنە ناو دەستێکی تر دەگەڕێتەوە، واتە بە تەریقی و شەرمەزاری دەست دەهێنێتەوە دواوە، وەک منداڵ هەست بە بوونی مرۆڤانەی ناکرێت، تا شایەنی تەوقەکردن بێت، کەم منداڵی ئەو سەردەمە زێڕێنانە، کە بە بەهەشتی منداڵ وەسف دەکرێت، بەم شێوەیە نەشکێنراوە، گەر تەوقەکردن چالاکییەکی ئەخلاقی بێت، منداڵ لێی بەش کراوە، گەر هەوڵی مرۆڤ بێت بە دروستکردنی بارودۆخێکی هاوبەشی مرۆیی، ئەوا منداڵ بە هۆی ئەوەی دەستی تەوقەکردنی بە درێژ ناکرێت، لەم هەوڵ و بارودۆخە دەهێنرێتە دەر، وەک کاراکتەرێکی پارچەپارچە و زیادە تەماشا دەکرێت، کەسێتیی منداڵ وەک بوونێکی مرۆڤانە و خاوەن مافی گەردوونی و ئازاد لە بەر چاو ناگیرێت، ئیتر جلی تازەی جەژن و یاریکردن و سەرگەرمکردن بە کۆبوونەوە و قەرەباڵغی و سەردانی ئەم شوێن و ئەو شوێن، تەنها شاردنەوەی ئەو کەسێتییە تێک شکاوە و دڵخۆشکردنێکی هەڵخەڵەتێنەرانەیە…

دیدی تەقلیدی و نوستالۆژیی کوردی ئەوە بە زەقی و ڕوونی دەبینێت و فرمێسک و حەسرەتی بۆ هەڵ دەکێشێت، کە بە منداڵی جەژنان جل و پێڵاوی جوان و خواردنی خۆش هەبوو، بەڵام ئەوە نابینێت، کە ئەو دڵخۆشییە زۆرە نیشانەی بەدەشیی چەندین ڕۆژ بوو لە جل و پێڵاوی جوان و خواردنی خۆش، دیدی تەقلیدی و نوستالۆژیی کوردی تەنها ئەوە

دەبینێت کە جێژنان بۆ منداڵی یاریی خۆش خۆشیان دەکرد، ئەوە نابینێت، بۆ لە جێژن ڕۆژانی تر لەو یارییانە نەبوو بیکەن…

کۆمەڵگایەک نەتوانێت منداڵ وەک کارەکتەرێکی کۆمەڵایەتی، کە خاوەنی بوونێکی مرۆڤانە و مافی گەردوونی و کەسێتییەکی ئازادە، ببینێت و تەنها وەک هۆکارێکی خۆشیبەخش یان مەبەستی تایبەتی خۆی دانی پێ دا بنێت، نەزانێت منداڵانیش وەک گەورەکان و بگرە زیاتریش دەکرێت ببنە سەرچاوەی ئەزموون و فێرکردن، ئەویش لەوەدا گەورە وەک منداڵ خۆی بە شایستەی خۆشحاڵبوون بزانێت، پێکەنین و شادی بە سامان و ئارەزوو و هەر ئامانجێکی ترەوە نەبەسترێتەرەوە و سروشتێکی بۆ هەی مرۆڤ بێت، هەروەها دەکرێت گەورەکان لە منداڵانەوە فێر بن هەمیشە خولیایەکیان هەبێت، هەمیشە بە خەونێک بژین و ئامانجێک لە سەریاندا بێت، ئەمە جگە لەوەی منداڵان وانەیەکی باشن بۆ گەورەکان، ئەوەی دەیانەوێت بتوانن دەری ببڕن.
کۆمەڵگایەک منداڵەکانی بە پارچەپارچەیی گەورە بکات، بە گەورەییش وەک ئێستای ئەمە، لە جیاتیی بینینی ئێستا و خەونی ئایندە، فرمێسك بۆ ڕابردوو هەڵدەڕێژێت…

جێژنی شکاندنی منداڵ … کارا فاتیح

گەیشتن بەلێواری فەنتازیا وگەڕانەوە بۆکەتوار … ڕانانی : ڕێباز محەمەد جەزا

“خوێندنەوەیەك بۆ رۆمانی سیسەمی خوێناوی ”
ناوی کتێب : سیسەمی خوێناوی
ژانر: رۆمان
نووسەر : جەبار عوسمان
ساڵی چاپ : 2017سلێمانی
ژمارەی لاپەڕە : 390
ڕانانی : ڕێباز محەمەد جەزا

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ...]

تیۆری ڕەخنەیی: شتێک لەمەڕ ڕەخنەی بونیـــــــاتگەریی و هەڵوەشانگەریی ... سەران محەمەد

تیۆری ڕەخنەیی:
شتێک لەمەڕ ڕەخنەی بونیاتگەریی و هەڵوەشانگەریی
Deconstruction & Structuralism
سەران محەمەد

بونیاتگەرایی بزووتنەوەیەکی هزریی بوو ، لە نێوان ساڵانی ١٩٥٠-١٩٦٠دا لە فەڕەنسا پەرەی سەند، بەوەی کەلتووری مرۆڤایەتی بە زانستی مانا و ماناسازیی ڕاڤە دەکرێت (بۆ نموونە وەك سیستەمێك بۆ ئاماژەکان).
لەبنەڕەتدا لە بیروڕاکانی فیرناند دی سۆسێر و قوتابخانەکانی مۆسکۆ و پڕاگەوە پەرەی سەند، لەماوەی ساڵانێکی دوورو دریژدا وەکو شیکارکاریی ئەکادیمی زمان و کەلتورو کۆمەڵایەتی و هونەریی و ... دا بەکاردەهێنرا.
ئەوان وای بۆ دەچوون دەتوانرێت لە بوارگەلێکی کەلتوور تێبگەین لەڕێی بونیادی پێکهاتەکانی زمانەوە، کە جیاکاریی دەکات لە نێوان ڕێکخستنە واقیعی و ئەندیشەییەکاندا، بۆ نموونە (لاکان) وای بۆ دەچوو کە تیۆری دەروونیی ، ڕەسای بونیادی هێماکانە کە جیاکاری دەخاتە نێوان واقیع و ئەندیشەوە.
بە پێی بیروڕاکانی (ئەلیسۆن ئەسیتەر) چوار بنەمای بەربڵاو و هاوبەش لە زۆربەی فۆرمە بونیاتگەراکاندا هەیە، کە ئەوانیش؛
یەکەم: بونیات دەستنیشانی شوێنگەی هەر توخمێك دەکات لە توخمەکان

وەك گشت، دووەم: هەر سیستەمێك پێكەرو بونیادی خۆی هەیە. سێیەم: یاسا بونیاتیەكان زیاتر مامەڵە لەگەڵ فەراهەمهاتووەكان دەكات وەك بیركردنەوەو هەوەسدان بە گۆڕینیان، چوارەم: بونیاد "شتی راستەقینەیە" لە ژێر رووكارەوە ئاكشاوەو ماناكانی لەخۆگرتووە.
تەنانەت رەخنەی دوای بونیاتگەرایيش
(post-structuralism)
هەر بە پەرەسەندن و درێژبوونەوەیەكی بونیاتگەرایی لە قەڵەم دەدرێت.

وشەی بونیاد(٠ لە بنەڕەتدا وشەیەكی لاتینییە، بە مانای بناغەو بنەڕەت دێت، لە رەخنەشدا دادەنرێت بە تێڕوانینی رەخنەگر لە رووكاری ناوەوەی كارە وێژەییەكان و شیكاركردنی بە پێی بەرەنجامە تایبەتیەكانی هەر بیردۆزێك بە هونەرو وێژەوە، لە پێناو گەشتنە تێگەشتنێكی وردو تەواودا.
بۆ نموونە لە بیروڕای بیردۆزی یەكێك لە دامەزرێنەرانی ئەم قوتابخانەیەدا كە (جاكوبسن)ـە، وا دەتوانێتە هەر زمانێك كە هەڵگری ئەم چوار رەگەزەیە:

نێرەر - — — بۆ نێردراو
ناوەڕۆك — — — رەمز

هەڵوەشانگەراكان هەڵدەستن بە خوێندنەوەیەكی رەخنەیی فەلسەفی پێكهاتوو لە سەر دوو یاسا، یەكەمیان: لەسەر بنەمای شوێنكەوتنی شێوازی دەربڕینی نووسەر كە بیروبۆچوونەكانی لەسەر بنیات ناوە.
یاسای دووەمیان: هەڵدەستێت بە شیكاركردنی وردی وشە بەكارهاتووەكان لە دەربڕینی ئەو بۆچوونانەدا.
بە پێی پانتاییە فەلسەفیەكانیش دەرهاویشتە دەروونی و پێكهاتە هزریەكانی خاوەن كارمان بە ئاشكرا دەبێت، رەنگە جارانێكیش هێرشكردنە سەر نووسەر بێت بەوەی ناتەبایەكانی ناخیان دەردەكەوێت لە ڕێگای تاوتوێكردنی بابەتەكاندا.
هەڵوەشانگەرایی نزیكەی ٤٥ ساڵ پێش ئێستا لە فەرەنسا لەسەر دەستی(دریدا) سەریهەڵدا، خۆی لە خۆیدا فەلسەفەیەك نییە، هەندەی ئەوەی رەخنەی فەلسەفەیە، هەر لەبەر ئەمەش بوو یەكێك لە دروشمەكانی (دریدا) ئەوە بوو كە دەیگوت (هیچ شتێكی تر لە دەرەوەی دەقدا بوونی نییە). ئەوان بەم نموونەیە زیاتر رۆڵ و گرنگی ڕێبازی هەڵوەشانگەرایی روون دەكەنەوە:
گۆوهەرێك بە درێژایی رۆژگار پیسی و تۆزی لەسەركەڵەكە بووە، تا رووكاری دەرەكی داپۆشی و وەك شێوەی پشقڵێك دەردەكەوت، بەڵام ئەمە

بەهای راستەقینەی ناسینەوە گەر لێی نەدەین و هەڵینەوەشێنینەوە تا پێکهاتەو بووە راستەقینەکەی خۆی نەبینینەوە.
بە پێی ڕاکانی دریدا ڕێبازی هەڵوەشانگەرایی تاکە هۆکارێکە بۆ وەرگرتنەوەو کێشانەوەی متمانە لە شتە باوەکانی وەك رامیاریی و ئاکاریی و لۆژیکی… جا ل□ ب□ر□ئ□وەی ئێمە یەخسیری قەفەزی یاسای زمانەوانین، و دەرباز بوون لێی مەحال□□، ئ□وا باشتر وایە بە کاری هەڵوەشانگەرایی زمانی دەقەکان هەستین.
کەواتە دەبێت وشەکان و هەموو پاشکۆ زانستی و مەعریفی و کارلەجێیەکانیشی راڤەبکرێن لە ڕێی پەیوەندیان بە یاسا فیکریی و رۆشنبیرییەکان کە لێوەی هەڵقوڵاون.. کەواتە مەرج نیە ئەوانە دەربڕین لە راستی بکەن وەك ئەوەی ویستی دەکەین، چونکە وشە تەنیا هێما و شفرەیە کە مانا و ئاماژەکانیان لە نەست(اللاوعي) مرۆڤدا هەڵکۆڵراوە.. کەواتە بەم پێیە ماناکان بوونیان نییە. دەگەینە خاڵی درککردنی ئەوەی ڕاستیی جۆرێکە لە شێوەکانی خەیاڵ و ئەندێشە.. ئەوا ئێمە لە دنیای ڕاستەقینەدا ناژین، هێندەی لە ناو دیدو بۆجوونەکانماندا دەژین، بەم پێیەش خوێندنەوە دەبێت بە جۆرێك لە نەخوێندنەوە.
بۆیە پۆستمۆددێرنەکان گرنگییان بە زانستی زمان و بیردۆزەکانی تشومسکی دەدا، کە جەختی لەسەر ئەوە دەکردەوە زمان و ئاخاوتن یاسای گەردوونی و جینیی هەیە، نەك وەك ئەوەی داروینیەکان بۆی دەچوون بەوەی زمان تەنیا پێشکەوتنێکی لەخۆڕا بووە لە سەفەری دوورو درێژی مر□ق ل□ زۆرانبازیی لە پێناوی مانەوەدا.

لێرەوە شوێنکەوتووانی دریدا کەوتنە مەیدانی نووسینەوەی مێژوو و بەرەنجامەکانی لە مردنی نووسەرەوە. ل□ ب□ر□ئ□وەی ناتوانین مێژووش بگێڕینەوە کەواتە دەبێت بە شێوەیەکی ڕیژەیی لەگەڵ ئەو گێڕانەوانەدا بژین و شانبەشانی مێژوونووسانیش رەنگە ئێمەش گێڕانەوەی خۆمان ه□ بێت.
هەڵوەشانگەرایی کە یەکێك لە پێشرەوانی بریتی بوو لە (دریدا) لە گرنگترین کۆڵەکەکانی بریتی بوو لە نکۆڵی کردنی دواین پیناسە بۆ شتەکان، یان پێناسەی (ڕەها) وەك گوتراوە. بەم پێیەش راستی ڕێژەییەو لەسەر هەڵوێستی رووناکبیر وچوارچێوە مەعریفیەکەی بنیات دەنرێت کە لێوەی دەدەچێت. کەواتە ئێمە بە زمان قسە ناکەین، بەڵکو یاری پێ دەکەین. چونکە بونیادی زمان لە راستیدا تێڕوانینی ڕۆشنبیریی کەڵەکەبووە، نەك شتی تر. بە پێی بۆچوونی قوتابخانەی هەڵوەشانگەرایی کە دریدا پێشەوایەتی دەکات زمان ئاوێنەی سروشت نییە وەك زۆرینە وای بۆ دەچن، بەڵکو زمان خۆی لە خۆیدا وەهم و

خەیاڵێکەو دەبێت ل□ □ بنەوە لە ڕیشە بکێشرێت.
(Jacques Derrida)

دریدا ناڵێت پەیوەندی نێوان وشەو ماناو ئاماژەکانی هەڵەیە، بەڵکو ڕەخنەی ئەوە دەگرێت کە وشە ئاماژەیەکی زانراوی نییە.

دواهەمین نامەی لاوێک بۆ دایکی … هاوتا کوردستانی

ساڵا نێک پێش ئێستا سەر لە ئێوارەی زستا نێک سەرماو و سۆڵە و کڕێوە و بەفراویی بوو ، دونیا تەواو تەماویی بوو ، وە ل□ تەنیشت پەنجەرەی ژوورەکەمەوە دانیشتبووم و هەردوو دەستیشم لە ئەژنۆکانم گیر کردبوو و دایکیشم ل□ بەرانبەرم دانیشت بوو بە دەستە لەرزۆکەکانی خەریکی چنینی جلی زستانە بوو بۆ کوڕە تەنهاکەی وە پەیتا پەیتاش دەستم لە پێنووسەکە گیر دەکرد و دەمویست لەسەر دایک هۆنینەوە بکەم و شوناسی دایک بهۆنمەوە بەڵام هەر وەک پەیامبەرێکی بێ بەزەیی چریپاندبێتی بە گوێمدا هەستم بە پەژارەیەکی بەکوڵ کرد لە ناخمدا و لەو ئان و سا تانەی شەودا و دایکم چووە ناو دوونیای پەڕاوەکان و وشەکانم و پێنووسە لەرزۆکەکەی نەزۆک کردم لە هۆنینەوەی شوناسی دایک ، وە ئەو شەوە بووە یادگاریەکی تاڵ و لەو شەوەوە ژیان و قۆناغێکی تەواو جیاواز و تراژیدیتر ها تە ئاراوە و ڕێگەی بەقسەکردنی زاری دڵم نەدا و بووە کۆسپێکی دیکەی ژینم و وەک ئاگرێکی کڵپەدار وا ل□ ناخمدا قەتیس ماوە و ئەمەوێ بە گوێتدا بچریپێنم لە سۆز و خۆشەویستی .

دایکم هەمان شەو کۆچی کرد بۆ ڕێگا ونبووەکانی خەیاڵەکانم و وەک باڵندەیەکی غەمگین بێ ماڵئاوایی ل□ قەفەس دەستی کرد بە فڕین ، فڕینێک کە گەڕا نەوەی نەبێت ، نازانم ئا خۆ چوە دونیای کامەرانی و شادە بە کۆچەکەی یان دڵمات و زیزە ، گەر نا بۆ ناگەڕێتەوە ، بەڵام بەهەرحاڵ دوای ئەو کۆچەو فڕینەوە من بوومە مرۆیەکی ڕووخاو و دڵشکاو و تێکشکاو و شتێک نەمایەوە تەنها ئەوە نەبێت ببمە دۆستی تەنهایی و کۆنتکردنی ڕۆحم ل□ نێو چوار دیواردا و بوومە هاوڕێی شەوانی باڵندە بێ لانە و غەمگینەکان ، هێندە دۆستایەتیمان نزیک

بوویەوە تا بەرەبەیان پێکەوە تامەزرۆ سەیر یەکمان دەکرد ، ژینەک ئاوا هات و چوو وە تێپەڕی .

ئەستاش نامەیەکی پڕ برینم پێیە ، کە دواهەمین نامەیە بۆ دایکم ، نازانم پۆستە چیەکانی خواوەند و پۆستەچیەکانی ئاسمان ئەم پەیامەم بە پارەزراویی دەگەیەنن یان نا ، تکا کارم لە فریشتەکانی خواوەند ئەم پەیامەکەم بە بگەیەنن بە پیرۆزترین ڕۆحی ئاسمان ، با منیش ئەم کەپە ئاگرەی دەروونم هەوور بەتەوە ، ئەڵێم دایە گیان کەچت کرد و ڕۆشتیت بۆ ماڵئاوایی و فڕیت بۆ ئاسمان بۆ لاکردنەوە ، بۆ ئەوەی ئاوە بدەیتەوە و بۆ ئەوەی ماڵئاوایی بکەیت ڕۆشتیت ، وا منیش فرمێسکەکانم چۆڕەی دەست بۆ بەردەوامی وەک لێزمە باران وەستانی نیە و بەهیچ ڕاناگیرێت ، جەستەم ، ڕۆحم ، دەروونم ، خەیاڵم ، هەستم ، هەمووی هەڵپەوون هەڵپەوون و شەقار شەقار بووە .

دایە گیان ئەستا ئەڵێم تۆ لەکوێی ؟ چی دەکەیت ؟ من وا وێڵ و سەرگەردان ، بێ ماڵ و دەگران ، لێرە مرۆڤە دڵڕەقەکان ژینیان لە بردووین و شتێک نەماوە بەناوی سۆز و وەفا بۆ ناگەڕێیتەوە لەدوای سۆز و ئەوینی تۆ شتێک نەماوە بەناوی ژین و سۆز و وەفاداریی ، نازانم لەشادی و کامەرانی دایت یان نا ، گەر مەیلی گەڕانەوەشت نیە دە دەستم بگرە دایەگیان با من بگەمە دیدارت بگەم بە جوانیت ، بە میهرت ، بە سۆزت ، بە وەفات ، بەشکۆت ، بەڕۆحت ، بەباوەشت ، با تێر لە باوەشت بگرم و بۆن و مەرامی ڕۆح و جەستەت بکەم ، منم کوڕە تەنهاکەی تۆ دە دایە گیان دەستم بگرە با من بگەمە دیدارت گەر مەیلی گەڕانەوەت نیە ، ئەزانی ئیدی توانای فرمێسک ڕشتنیشم نەماوە زۆر تەنهام و زۆریش نیگەران چون وێڵات بە وڵات و نیشتیمان بە نیشتیمان گەڕاندمیان وا فرمێسکەکانیشم بەرەو وشکبوون ئەچن ، چاوم کوێر بێت ، زمانم لاڵ بێت ، گوێم کەڕ بێت ، جەستەم وشک بێت ، گەر تۆی پێ نەبینم و وشەکانتی پێ نەبیستم و چاوەکانتی پێ نەبینم ، بە گەشتن بەدیدارت شاخەکان و کێوەکانت بە دەرزی بە شی دەکەمەوە و دەریا و ئەقیانووسەکانت بە وشک دەکەم و زەوی و سەرزەمیات بە شەق دەکەم ، ڕۆح و جەستە و هەموو ژینم پێشکەش دەکەم بە گەشتن بە دیدارت .

وێنەکەت هەمیشە لە پێش چاومە و تا خەو دەمباتەوە تێر تێر سەیری وێنەکەت دەکەم هەرگیز ون نابیت لە پێش چاوم ، کاتێک هەر دایکێک ئەبینم کەپەی ئاگرێکی بێتین لەڕۆحم و جەستەم دەتەوە دەرەوە ، کاتێک سۆزی دایکێک بە ڕۆڵەکەی ئەبینم ، ئیتر فرمێسک و خوێن ئاوێتەی یەک دەبن لە جەستە و ڕۆحمدا ، گریان و تەنهایی و غەم و

پەشێویی سەرلەباری ژینی منی گیرۆدەی خۆی کردووە ، دایە گیان منم کوڕە تەنهاکەی تۆ ، چرکەیەک نیە یادی تۆ نەکەم و لەغەم و گریان و پەژارەدا نەتلێمەوە بە جۆرێــک مر□ق□کــانیش ســڵم لێ دەکەنەوە و نایەنەوێ تێکەڵ بەو ژینەی من بن و وەک شێت سەیرم دەکەن ، نازانن شێتی دیداری تۆ و شێتی میهر و جوانی و وەفا و شکۆ و باوەش و ڕۆحی تۆم ، تەنها و تەنها بۆ یەک شەوی دیکە مۆڵەتم بدە لەباوەشتدا بنووم و تووند لە ئامێزت بگرم ، چاوەڕوانی گەڕانەوەت ژینی بردم ، گەر مەیلی گەڕانەوەت نیە دە دەستی کوڕە تەنهاکەت بگرە و با بگات بە دیدارت ، بە پەرۆشی و بە ڕاکردن بۆ ناو ئاگردانیش بۆ ئامێزت ڕا دەکەم .

هاوتا کوردستانی

هەفتەنــامەی بەدبەختەفەنــدی ... عەبدولـڕەحمان فەرهادی

بەیانی زووی یەکەم ڕۆژی هەفتە، کە لە ماڵ هاتمە دەرەوە، ژنەکەم داوای کرد لە گەڕانەوەم، ماسیحەیەک لەگەڵ خۆم ب□ن□م□وە، چونکە ماسیحەی حەوشەکەمان شکابوو. کە بەڕێ کەوتم, گوتم نەبادا لە گەڕانەوەم بیرم بچێ، با هەر لە ئێستاوە ماسیحە بکڕم ئینجا بۆ ئیشوکار بڕۆم، لە ڕێ لامدا جادەی شەهید سمکۆ مەنتک و لە مێنی مارکێتێک سەرە ماسیحەیەک و دار ماسیحەیەکم بەیەکەوە بە سێ هەزار دینار کڕی. تەماشای سەعاتم کرد بینیم هێشتا کاتەکەی ب□ بەرەوە ماوە، با ماسیحەکە ببر□م□وە تا خانم حەوشەکە بشوات کە دوێشەو بەهۆی خۆربارانەوە ڕەنگی کاشی□کەی نارنجیی هەڵگەڕابوو. کە گەیشتمەوە ماڵەوە، نایلۆنم لە ماسیحە داپچڕی و خەریک بوو دارەکەی لەناوقەد توندکەم، دارەکەم لەبەرنا، بینیم داییسی ماسیحەکە زۆر گەورەترە لە ئەستووریی دارەکە، یان بڵێین دارەکە باریکترە و بۆی نابێ، چەندی هەوڵمدا و سەرم هێنا و برد یەکانگیر نەبوون، ناچار هەڵتەک هەڵتەک ماسیحەم بردەوە مێنی مارکێتەکە کە کوڕیژگەیەکی لەسەر بوو و پێشتر من لە باوکەکەیم کڕیبوو، تێمگەیاند کە ماسیحە و دار پێکناکەن و داوام کرد بۆمی بگۆڕێتەوە، کەچی کوڕیژگە گوتی:

دەبێ بابم بێتەوە، خۆ لێ منت نەکێیوە! ناچارمام نیو سەعاتان لەبەر ئەو هەتاوە تاقەت پرووکێنە خۆمم خافڵاند تا بابەی جامانە بەسەری کورتەك لە ڕەنگێك و شەرواڵ لە ڕەنگێك، هاتەوە و دوای منجەمنجێکی زۆر ماسیحەی بۆ گێڕیمەوە. من هیچم نەگوتبوو کەچی ئەو چەند جارێك پێیگوتم: مەوادی ئێمە هەمووی ئەسڵییە. جا بەخۆت تێبگە!
دیسانەوە بەرەو ماڵ بوومەوە, تا ماسیحەم گەیاندەوە و دواتر گەیشتمەوە دەوام، دەوام قەیاسێکی مابوو.

بەیانیی یەکشەممە خۆم لە حەمامی ماڵەوە کوتا تا بەر لەوەی بچمە دەوام وەک هەموو ڕۆژان، خۆم بشۆم، لە حەمامەکە بینیم تەشتاوە باغەکە کە سێ ساڵ دەبوو کڕیبووم، کون بووە و تەواوەک ئاوی بەبەرەوە دەڕوات. کە لە ماڵ هاتمە دەرەوە یەکەوسەر بەرەو دەوام ڕۆیشتم و بیرم کردەوە کە باشتر وایە لە گەڕانەوەم تەشتێکی حەمام بکڕم. سەعاتێک بەر لە دەوام تەواو بوون هاتمە دەرەوە و لە ڕێ چوومە دوکانی باغە فرۆشێک و تەشتێکی سپیی نورتونوێی ناو نایلۆنم کڕی. گەیشتمەوە ماڵەوە و تەشتەکەم خستە حەمام و کۆنەکەیشم لە دەرەوە لە تەنیشت زبڵدانی بەردەم دەرگاکەمان دانا. سبەینە زوو کە لەخەو ڕابووم دیسانەوە خۆمم لە حەمام کوتا تا بەر لە چوونە دەرەوەم، ئاوێك بەخۆمدا بکەم، تەشتەکەم ڕاکێشایە لای خۆم، هەستم کرد تەشتەکە زڕە دەنگێکی لێوە دێ، بە ئاستەم لە عەردەکەمدا هەستم کرد تەشت شکاوە، بە دوای شکانەکەیدا گەڕام، بینیم لە تەنیشتەوە درزێکی ستوونیی تێکەوتووە. خەمی بەدبەختی دایگرتم و نەمزانی چۆن خۆمم شوشت! بە خۆم و تەشتەوە هاتمە دەرەوە، دراوسێکان تەماشایان دەکردم و بە لایانەوە سەیر بوو کە دەبێ ئەو تەشتە کێوە بەرم! گەیشتمەوە لای باغەفرۆش و تێمگەیاند کە تەشتەکە کون بوو و داوام لێی کرد کە دەبێ بۆم بە تەشتێکی نەشکاو بگۆڕێتەوە، کابرای باغەفرۆش بەمە زۆر قەڵس بوو و دوای مشتومڕێکی زۆر، سوێندم بۆی خوارد کە تەشتەکەم بە شکاوی بردووە بۆ ئەوەی پێی بزانم. بە سەت دەردەسەری بۆی گێڕیمەوە، ئەویش هەر دەیگوت و دەیگوتەوە: مامۆستا ئێمە شتی شکاو و عادیمان نییە، مەوادی ئێمە فوول ئەسڵییە.

سبەینە زوو لە خەو ڕابووم ویستم وەك ڕۆژان، خۆم بشۆم. چرك، پلاکی گڵۆپی حەمامەکەم پێکرد، لەگەڵ پێکردندا چرتەیەك لە گلۆپەکەوە هات و سووتا، هەمووی مانگێك بوو گلۆپەکەم بە گرێنتی و ئەسڵیی کڕیبوو. بەو تاریکییە خەریکی خۆ شووشتن بووم، نەمدەزانی چۆن سابوونم لە لیفکە هەڵدەسووی، بە سەت حاڵ لەو تاریکستانە خۆم شوشت و سواری

تڕومبێل بووم و چوومە دەوام، شەوکەتی فەڕاشم بانگ کرد و دە هەزارییەکم لە مستی نا و داوام لێی کرد کەی مەجالێك بوو بچێ لە دوکانەکانی جادەی سێتاقان گلۆپێکی ڤێستەڵی لەولەبیی قوونك بورغووی ئەسڵیم بۆ بکڕێ و باقییەکەیشی بۆ خۆی. دەوروبەری سەعات یەك، شەوکەت پاکەتە گلۆپەکەی بۆ هێنام و تێی گەیاندم کە گلۆپەکە ئەسڵی و ئەووەلبابە. سوپاسێکی گەرمیم کرد. کە چوومەوە ماڵەوە، دوای نانخواردن چوومە حەمام تا گلۆپەکە بگۆڕم، کۆنەکەم خستە سەبەتەی زبڵەکەوە و نوێکەیم جوان قایمکرد، پاشان چرك، پلاکەکەیم پێکرد، کەچی گلۆپ ترووسکەیەکی رۆناکیی نەدامێ، بۆم دەرکەوت کە گلۆپەکە نوێیەکەش سووتاوە، خەم دایگرتمەوە و هەزار جنێوم بە بەدبەختیی خۆمدا. عەسرەکەی لە تاریکی خەریکی دەسنوێژ هەڵگرتن بووم و دواتر تێلم بۆ شەوکەت کرد و دوای کەمێك هاتە ماڵەوە و تێمگەیاند کە گلۆپەکە سووتاوە و داوام لێی کرد بچێ بە یەکێکیتر بیگۆڕێتەوە. شەوکەت کەوتە منجە منج و پرتەپرت. بۆ ئەوەی ئارام بێتەوە، ناچار پێنج هەزارییە‌کم لە گیرفانی نا، دوای سەعاتێك شەوکەت هاتەوە و گوتی: مامۆستا، کابرای دوکاندار گلۆپەکەی بۆ نەگۆڕێمەوە و گوتی بڕۆ وەستات بانگکە، گوتم وەستات کێیە؟ گوتی: جەناب، مەبەستی تۆیە. ناچارمام لەگەڵ شەوکەت بچمە لای دوکاندار و داوای لێ بکەم گلۆپەکەم بۆ بگۆڕێتەوە، دوکاندارەکە حاجییەکی کەشیدە لەسەری دەم بە وێرد و سەڵاوات بوو، ناچار بە ڕووێکی خۆشەوە لەگەڵی کەوتمە قسە، کەچی ئەو سماقفرۆشێکی زۆر تووڕە و تۆسن دەهاتە بەر چاو، بەڵام دوای پرتەپرت و منجەیەکی زۆر، گەیاندمە قەناعەت کە گلۆپەکە لە ئەساسەوە سووتاوە، کەچی ئەو هەر دەیگوت: مەوادی ئەم دوکانە کە بایی پەنجا دەفتەر دەبێت، یەك شتی تێدا نییە زۆر ئەسڵی نەبێ، ئەمە یەکەمجارە شتی وا لێرە ڕوودەدات، دەیگوت: هەموو مەوادی ئێمە ئەسڵییە.

سێشەممە بوو، دوای نیوەڕۆ درەنگ لە دەوام هاتبوومەوە، ویستم ئێوارەکەی ئیسراحەتێ بکەم و نەچمە دەرەوە و کتێبێك بخوێنمەوە، دوای عەسرێکی درەنگ کوڕەکەم گوتی: باوە، هەر دەبی بمبەیتە لای مۆبایلفرۆشەکەی سەر شەستی، زرێی (درع) مۆبایلەکەم زۆر درزی تێکەوتووە، بەڵکوو بیگۆڕم. ناچار تڕومبێلم بەگڕ خست و چووینە لای مۆبایلفرۆشەکە و ئەویش پوختە و جوان داخوازییەکەی جێبەجێ کردین و گەڕاینەوە..
تازە لە نوێژی عیشا هاتبوومەوە و لە ژوورەکەی خۆم خەریکی خوێندنەوەی ڕۆمانێکی خوسرەو جاف بووم، لەپڕ بووە هەرای نێوان هەردوو کوڕەکەم، کە بەردەوام شەڕ و ئاژاوەیان بوو و قەت دانوویان

بە یەکەوە نەدەکوڵا، هەردووکیان ساڵێکیان بەین بوو، ئیسراحەتیان لەو ماڵە نەهێشتبوو، چەندە ئامۆژگارییم دەکردن، بێسوود بوو. ئەوەی مۆبایلەکەیم بۆی چاك کردبووەوە دەیگوتە ئەوەکەی تر تۆ زرێکەیت لێ شکاندووم، ئەویش دەچووە کەشکەلانی فەلەك و دەهاتە خوارەوە دەیگوت من نەبووم، زرێیەکە خۆی عادییە و بزانە بەر شتێ کەوتووە و شکاوە. بۆ ئەوەی وەزعەکە ئارامکەمەوە هاوارم کردنێ: کێ بن دەویت بابینە.

بەو شەوە بۆ لای مۆبایلفرۆشی گەڕین ڕاپێچیان کردمەوە، تا دیسانەوە زرێیەکە نوێکەینەوە. کە گەیشتینە لای مۆبایلفرۆشەکە، خەریك بوو دوکانەکەی دادەخست، بەهۆی ئێمەوە کەمێ خۆی دواخست و کوڕەکەم پێی گوت: عەممۆ، ئەو زرێیەی تۆ عادی بوو، بەڵکم یەکێکی ئەسڵیمان بدەیتی، کابرا لەو قسەیەی کوڕەکەم چاوی چووە پشتی سەری، تەواو دەهری بوو و هاواری کرد: یانی من شتی عادی دەفرۆشم؟ بڕۆن نیمە. بەهەزار حاڵ کابرام هێور کردەوە، کەچی ئەو هەر پرتە و بۆڵەی بوو و باسی لەوە دەکرد کە خۆی، تایبەت بۆ هێنانی ئەم کەلوپەلە ئەسڵییانە دەچێتەڕ چین. کە پارەی زرێ تازەکەمان دایێ، ڕووی کردە کوڕەکەم و گوتی: جارێکیتر ئەم قسانە لای من نەکەیتەوە، بۆ خۆت کەیفی خۆتە بە کێی دەڵێی، بەڵام من نا، ئەم دوکانەت بینیوە؟ لەوەتەی هەیە شتی عادیی نەهاتووەتێ، شتەکانی من هەمووی ئەسڵیین. بەهەر حاڵ, ناچار سوپاسێکی گەرممان کرد و گەڕاینەوە.
شەوی ڕابردوو بەهۆی ژانی ددانێکمەوە خەو نەچووبووە چاوم، سەیرە! هەمووی هەفتەیەك نابێ ئەو ددانەم پلاتینڕێژ کردووە و سەت دۆلارم داوەتە دکتۆرێکی عارەب کە گوایە باشترین دکتۆری شارە، کەچی ژانەکەی بەری نەدەدام. ناچار بەو سبەینەیە ڕوومکردە نەخۆشخانەیەکی ئەهلیی سەر ڕێی کۆیە, ئەو نەخۆشخانەیە دکتۆرێکی هاوڕێی خوێندنمی لێ بوو، ناوی دکتۆر شەماڵ بوو کە بیست ساڵ دەبوو نەمدیبوو، پسوولەی دکتۆر شەماڵم بڕی و کە سەرەم هات چوومە ژوورەوە. دکتۆر شەماڵ کە چاوی پێمکەوت، کۆڵێ دڵخۆش بوو و زۆری ڕێز لێنام، ددانە بە ژانەکەمم پیشاندا و جوان پشکنیی و پێیگوتم: مامۆستا، ئەو پلاتینەی دکتۆرەکەت بۆی داناوی لە جۆری هەرە خراپەکانە و بە تەواوی نەچەسپیوە، من ئێستا تەنیا ئیشی دروستکردنی ددان دەکەم و دەتنێرمە ژوورەکەی تەنیشتم کە دکتۆر حەمیدی لێیە و ئەو شارەزای دانانی پلاتینی ئەسڵییە. ڕوومکردە دکتۆر حەمید و دوای سەعاتێك هێنان و بردن و ڕنین و غڕوهۆڕی مێشك هەژێن، دکتۆر حەمید پلاتینە عادییەکەی ڕنی و پلاتینی ئەسڵیی ئەووەلبابی بە سەتوپەنجا دۆلار بۆ دانام. دکتۆر حەمید هەر دەیگوت

و دەیگوتەوە: ئەو پلاتینەی بۆت دادەنێم جۆری یەکجار ئەسڵییە و گەر تا ساڵێکیتر عەیبی هەبوو، من بەرپرسیارم.

سبەینە زوو کە لە خەو ڕابووم، هەواکەی زۆر سارد بوو، خۆم لە حەمامەکە پەستا و شێرەی دەستە چەپی ئاوە گەرمەکەم کردەوە و چاوەنۆڕ بووم کە گەرم داهات بە سەر و گوێلاکی خۆمی دابکەم، کەچی ئاوەکە سارد و سڕ، گەرمەکە نەهات و نەهات، بۆم دەرکەوت کە بە دڵنیاییەوە لوولە هیتەرە ئۆتۆماتیکەکەی بۆیلەرەکە سووتاوە، ناچار جلەکانمم کردەوە بەر..
لە ماوەی دە ساڵی ڕابردوودا، یەکەمجارم بوو بۆ خۆ شووشتن لەماڵ بێمە دەرەوە. تا دەوام تەواو بوو هەستم دەکرد هەموو لەشم دادەخورێ. لە گەڕانەوەم سەرێکی بازاڕی کوورانم دا و لوولە هیتەرێکی ئەسڵیی بۆیلەرم بە گرێنتیی ساڵێك بە دە هەزار دینار کڕی. دوکاندارەکە گوتی: مامۆستا، خەمت نەبێ، ئەمەیان زۆر ئەسڵییە.. سپانە سەر زلەکەی تایبەت بە هیتەر گۆڕینی بۆیلەرم لە ماڵەوە هەبوو و دوای نانخواردن هێنام و کۆنەکەم لێکردەوە، ئاو ئەوناوەی پڕ کرد، هەموو قالبم لە تەوقی سەرم تا بنی پێم لە ئاو هەڵات، باش بوو نوێکەیم بە ئاسانی تێ گیرکرد و بە سپانەکەی خەریکی بادان و قایم کردنی بووم، وەختێکم زانی گرتی و نەختێ قایم بوو، نا با نەختێکی تریشی بۆ بادەم، هەستم کرد قایم بوو، دڵم ئاوی نەخواردەوە نەوەکا ئاودزیی تێکەوێ هەر بامدا و بامدا، بەم زستانە ئەوەندە بە هێز بامدەدا، ماندوویی هەردوو بازووم، ئارەقەی لە هەنیەم داچۆڕاند، هەر بامدا، دەی کەمێکیتر، دەی ئەمجارەش، تا لەناکاو شرقەیەکی لێوەهات و داییسی هیتەرە لوولەییەکەی لەناوەوەڕا شکا. خەمێکی قووڵ دایگرتم! باشە، بەدبەختەفەندی.. ئەمەی کەی کاری تۆیە توخوا؟ ئێ نەدەبووا وەستایەکی شارەزا بێنم؟ سەیرە! تەماشای داییسەکەم دەکرد کە لە بنوبێتکێوە شکابوو و وایەری نەدەچووە سەر. بیرم دەکردەوە کە ئەمە مەحاڵە بە من و بە بابی منیش چاکبێتەوە. دەمەو عەسر سلفێکم لە تڕومبێلەکەمدا و بۆڕیچییەکم لەو دەوروبەرە بینییەوە، ئەویش پێیگوتم کە بەهۆی ئیشی زۆرەوە مەجالی نییە تا لەگەڵم بێت بۆ ماڵەوە، ژمارەیەکی دامێ تا پێوەندیی پێوە بکەم کە ناوی وەستا سەردار بوو، زەنگم بۆ وەستا سەردار لێدا و کارەکەمم تێگەیاند، وەستا دوای سەعاتێك لەبەردەم ماڵەوەمان حازر بوو و تەماشایەکی بۆیلەرەکەی کرد و پێیگوتم: ئەمە چ حەیوانێك ئاوای شکاندووە؟ وەرامیم دایەوە کە ئەمە خوێڕییەکی ئامۆزام گوایە وەستایە، لێیشی تووڕە بووم و دەرمکرد و نەمهێشت چیتر دەستی بگەیەنەتێ. بەهەر حاڵ سەردار چوو سەندووقی

تۆمبێلەکەی کردەوە، لوولە هیتەرێکی دەرهێنا و پێیگوتم: مامۆستا، ئەمە جۆری ئیتاڵییە و ئەسڵیی ئەووەلبابە و من بە گرێنتیی ساڵێك لە بۆیلەرەکەتی دەخەم، بەڵام نرخەکەی کەمێك گرانە و بە بەستنەوە دەکاتە چل هەزار دینار، چونکە خۆی بە بیست هەزارە، ناچارمام سەری ڕەزامەندیی بۆ بلەقێنم و ئەویش چوو خەریکی گۆڕینی بوو. دەمەو مەغریب هەستم کرد ئاوی بۆیلەرە هیتەر ئیتاڵییەکە نەختێ شیرتێن بووە، خۆمم دایە بەر ڕەشاشەکەی و دوای لێبوونەوەم، چومەوە ژوورەوە، پاڵکەوتم و خەو بردمیەوە.
بەیانی کە لە خەو ڕابووم بینیم سەعات لە نۆ لایداوە، کەیفساز بووم بەوەی کە هەینییە و نەختێك بۆخۆم ئیسراحەتێ دەکەم. دەوروبەری سەعات یازدە، خانم داوای کرد کە بچم نانی فڕن بکڕم. سەیرە! خۆ منداڵەکانم لەو ماڵە دارێك لەسەر بەردێك دانانێن! گوتی: نیوەڕۆ بە نییازی شفتە دروستکردن ونیسك لێنانم.

کە هاتمە دەرەوە سەعات یازدە بوو، لە نانەواخانەی مام وەهاب نزیك کەوتمەوە و بە هۆی قەرەباڵغییەوە، تەواوێك لەولاتر ڕامگرت و لە نانەواخانەکە هەشت نانم کڕی و سواری تۆمبێلەکەم بوومەوە. تۆمبێل ئەمڕۆ نییە، بەڵکوو سەت ساڵە ئیش ناکات، قڕێنجم کەوت ئەوەندەی سلفەکە بادەم، خوایە گییان ئەوە بۆ ئێمەی کورد ژیانمان هەمووی هەر بۆتە بادان؟ جامانە هەر بادە، کەلانگوچك هەر بادە، پشتێن هەر بادە، بەلەکپێچ هەر بادە، لە ژیانیش بەکار بردنی کەلوپەلەکانمان هەر بادانیان دەوێ، هیتەر گۆڕینی بۆیلەر بادانی دەوێ، گلۆپ گۆڕین و ماسیحە گۆڕین و فۆیلپەم گۆڕین و سلف لێدانیش هەر بادانی دەوێ، بادان وەك هەناسە و نان و ئاوە بۆ کوردان. سلفەکەم دیسانەوە بادایەوە، کەچی نەکەوتەوە گەڕ و نەکەوتەوە گەڕ. مۆبایلەکەم دەرهێنا و تێلم بۆ ڕەوەندی کوڕم کرد، دوای دە دەقیقە لەوسەری فولکەکە ئەویش بایدایەوە و گەیشتە لام، تێگەیشتین کە تۆمبێلەکەم فۆیلپەمی سووتاوە. خوایە گییان کەی ئەم هەموو سووتانە بەرۆکم بەردەدات؟ سوتانی گلۆپ، هیی هیتەری بۆیلەر، هیی فۆیلپەم، هیی ترۆمپا، جا هیی چیی نا؟ خۆیشم هەر بەدبەختەفەنیی فیلم سووتاوم! ڕەوەند ژمارەی فۆیلپەمگۆڕێکی گەڕۆکی لابوو و پێوەندیی پێوە کرد، کابرا دوای بیست دەقیقە گەیشتە لامان و چەند جۆرێکی فۆیلپەمی دەرهێنا و تێیگەیاندین کە ئەسڵییە ئەووەلبابەکە بە گۆڕینەوە حەفتا هەزار دیناری تێدەچێ، هەرچی ناوەنجییەکەیانە بە شەست هەزار و خراپەکەیش بە چل هەزار دەوەستێ، دوای مامەڵە کردن، پێکهاتین کە ئەسڵییەکەمان بە شەست و پێنج هەزار بۆ ببەستێت، ئەویش تا کارەکەی تەواو کرد نیو سەعاتی خایاند، کابرا

هەر ستایشی جۆری فۆیلپەمەکەی دەکرد و دەیگوت: ئەم فۆیلپەمە، جۆری ئەسڵیی یەکەمە، لە خۆم زیاتر کەسیتر نییەتی.
بەم هەینییە، گوایە لە ماڵەوە نایەمە دەرەوە، کەچی کە گەیشتینەوە ماڵەوە، نوێژی هەینییشمان چوو و سەعاتیش لە یەك لایدابوو.

عەبدولڕەحمان فەرهادی

مەرگە مەلە لە ناو “هەنار و فریشتەی مردن”ی عەتا مەحەمەددا ... شۆڕش شڵماشی

دوای دووجار ژیان کردن و هەناسەدان و مەرگە مەلە، لە ڕۆمانی”هەنار و فریشتەی مردن” گومانێک کەوتە مێشکمەوە و لە قووڵایی ناخمدا گومان هەڵدەقووڵا. گومانێک کە “گابریل گارسیا مارکیز” لە گۆڕەکەی هاتبێتە دەرێ و، دوای خۆتەکاندنێک، چەشنی باڵندە دابڕ□تی لە شەقەی باڵ و بە ماندوویی و شەکەتی، لای “عەتا مەحەمەد” نیشتبێتەوە و، دوای گفتوگۆیەکی درێژ و، دووبەدوو، پلانی داڕشتنی ڕۆمانی”هەنار و فریشتەی مردن”یان دانا بێ. “گابریل گارسیا” لە “عەتا مەحەمەد”ی ڕوانیبێ و، دواتر گوتبێتی: ئەرێ عەتا هەستت کردووە قەڵەمەکەت وەکوو چزووی مار بە خوێنەرەوە دەدا؟ “عەتا مەحمەد”یش گوتبێتی: جەنابی مارکیز، زمانی نووسین لە زات و خوێنمدا چەشنی مەنجەنیق دەکوڵێ، گەر گەرماوگەرم هەڵینەڕێژمە سەر کاغەز، سەراپای جەستەم دەسووتێنێ!. لە گومانی مندا “عەتا و مارکیز” قسەوباسی زۆریان کردووە، لە کۆتاییدا پێکەوە زمانی جادوویی و فەزاسازی ترسناک و ڕووداوی جەرگبڕ و کەسایەتی لاقەکراو، تا دوایی…
تۆ بڵێ ئەوە گومانی مێشکی منە! بەڵام گرنگ کڕۆکی ڕۆمانەکەیە. سروشتی “هەنار و فریشتەی مردن” وەکوو گیای گەزگەسک وایە، هەر دەستت بەری کەوێ پێتەوە دەدا و، خوروویەک لە جەستەتدا دروست دەکا، خوروویەک کە فکر و ئەندێشە قووڵەکەی تا دوا “خوێنە وشە”ی ڕۆمانەکە دەتبات.

دەسپێکی ڕۆمانەکە لە کافەیەکی شاری ستۆکهۆڵمەوە دەستپێدەکات. “سەربەست” وەک کەسایەتی سەرەکیی و ڕۆماننووسی ناو ڕۆمانەکە، دەیەوێ وێنەیەکی سەڵفی بگرێت، بەڵام دوای بیرکردنەوە لەوەی ئایا ئەوە ئەوە دەژی، یا چیرۆکەکەیەتی ژیان دەکات. بەو شێوەیە ڕەوتی ڕۆمانەکە ڕێدەکا، ڕێگا بە گەڕانەوە خۆش دەکات. کەسایەتییەکانی ناو ڕۆمانەکە، هەریەکە و لە وڵاتێک و شارێکی “جانەوەر نشین”ە و، ڕایانکردووە و چیرۆکی مەرگ و ئازار دەگێڕنەوە. لەوانەشە کەسایەتی ناو ڕۆمانەکە، وەکوو جەستە نەگیشتبنە جێی مەبەست، تەنیا چیرۆکەکانیان بە، لە ڕێگەی کەسانی ڕزگاربۆوە، ڕزگار کرابێ! چیرۆکی “جەواد” بەچووە چیرۆکێکی هەناسە ساردە کە هەر زوو دەکەوێتە ژێر پێی چیرۆکەکانی تر و دەفلیقێتەوە. مەرگە چیرۆکی کچێکی ئەریتریای بە ناوی “ئەردانەس” کە لە لایەن سێ چەکدارەوە دەڕفێندرێ و، بە هەرسێکیان هەندەی دەئاخننەوە، دەیکەنە سیپاڕە! سەدان ژانە چیرۆکی ترسناک و سەیر و سەمەرە لە ڕۆمانەکەدا هەناسە دەدەن.

خوێنەری زیرەک دوای ڕۆچوونە ناو ڕۆمانەکەوە، پێی بەو ڕستەیە دەبا کە دەڵێ: “ئەوە ئەمەین دەژین یا چیرۆکەکانمان؟” لەو ڕۆمانەدا، تەنیا چیرۆکەکان زیندوون و دەژین، کەسایەتییەکان یا کوژراون یا خنکاون، یانیش لاقەکراون!. لە پێش چاوی من ڕۆمانەکە ڕیتمێکی خێرای هەیە، واتا ڕووداوەکان زۆر خێرا دەگۆڕدرێنەوە و وشە و ڕستە و پەڕەگرافەکان، نائارامیی و شڵەژاویان پێوە دیارە و، هەموو کەسایەتییە کاغەزییەکانی ناو ڕۆمانەکە، برینێکی قووڵ لە ناخیاندا ڕەگی داکوتاوە. گەورەترین و زامدارترین و خوێناویترین برین، برینی “کامەران”ە. زۆر بە کورتی… کامەران ماوەیەکە هاوسەرگیری کردووە و لە گەڵ دوو کەسی ئەمریکی بە ڕاپۆرت نووسین دەچێتە شەنگال، شەو هەواڵ دێ، کە خەریکە داعش لە “شەنگال” نزیک دەبێتەوە. بە بەیانی کامەران هەرچەنێک بێت، دوو کەسەکە ڕەوانەی دهۆک دەکات، بەخۆشی گیردەکات و دەرناڕوا. دوای چەند سەعاتێک داعش دەگاتە شەنگال، کامەرانیش وەک خەڵکی شەنگال، لە دەستی داعش ڕادەکا، بەڵام دوای سەعاتێک ڕۆیشتن داعش دەگاتە سەریان، هەموویان بە دیل دەگرن. کاتێک کامەران بە چاوی خۆی لەدان و کوشتن و زیندەبەچاڵکردن و پەردەدڕاندنی کچان لە لایەن داعشەوە دەبینێ، لە ناخیدا دادەڕمێ. دوای هەفتەیەک کامەران ئازاد دەکەن، بەڵام ترس و شەرم دەخزێنە جەستەیەوە و پیاوبوونی دەخۆن و، لە شەرم و ترسا دەبێتە ژن.

“دوای مانگێک، وردە وردە هەست دەکات لەشی دەگۆڕێت، ئیتر لە ماڵ نایەتە دەرێ و خۆی دەشارێتەوە، دەنگی ناسک و مەمکی بەرز دەبێتەوە، وردە وردە کێری بچووک و بچووکتر دەبێتەوە و دەپوکێتەوە، تا هەست دەکات لە بەینی ڕانەکانیدا برینێک دەم دەکاتەوە، کامەران دەبێ بە ئافرەت. بەڵام کامەران لە ئازاری یەکەم سووڕی مانگانەیدا بەرگەی ژنبوونی خۆی ناگرێت و خۆی دەکوژێت.” ل. ٣٩
کامەران، نوێنەری ژان و ئازار و برینی هەڵتەقیوی گەلانی هەموو دونیایە، باوەگەورەی ئەو کەسانەیە کە بێتاوان بوونە قوربانی دەستی داعش و، تەقینەوە ترسناکەکان. لە بری کامەران، دەبووایە هیتلەر و مەسۆلەنی و کیتە و ستالین و سەددام حوسێن و دیکتاتۆرە مرۆڤکوژە خوێنخۆرەکانی دونیا، لە جیاتی کامەران لەشیان گۆڕانکاری بەرسەردا بێت. ئەوان لە شەرمان بتوێنەوە و پیاوبوونیان بۆگەن بکات، نەک کامەرانێکی بەرزە مرۆڤ. ئەو ئازارەی عەتا مەحەمەد لە ڕۆمانەکەدا دەیێشێنێ، ئازارێکی مرۆڤانەیە، کە بەسەر هەموو کەسایەتیەکاندا بڵاو بۆتەوە، بەڵام عەتا مەحەمەدی ڕاستقینە لەو ڕۆمانەدا، دوو لەتە؛ لەتەکی “سەربەست”ە و لەتەکەی تری “ڕێباز”ە. واتە: دابەشبووە بەسەر هەردووکیاندا. سەربەست، نوێنەری چیرۆکە خوێناوی و ترسناکەکانی تاراوگەیە. ڕێبازیش یەکێکە لە قوربانیانی چیرۆکە کوژراوەکانی کوردوستان. سەربەس، مرۆڤێکە لە ناو زبڵدانی وڵاتەکەی و بۆگەنیوی هەناسەی ئەوانیتردا، ڕۆیشتووە و بە دڵبرینداری زێدی خۆی جێهێشتوە و هاتۆتە خاکێک، کە چیرۆکی ئەو لەخۆدەگرێت. ڕێبازیش، ئەو پەندە کوردییەیە کە دەڵێ: “بەرد لە جێی خۆی سەنگینە.” سەراپای ڕۆمانەکە بە زمانێکی ئاویی، واتە ڕوون و تەڕ و بێگەرد کە تینوویەتی خوێنەر دەشکێنێ، نوسراوە و، هەزاران کەلێن و قوژبنی تێدایە کە خوێنەر دەتوانێ لێڕانەوە لە ژان و ئازار و مەرگی میللەتی خۆی و میللەتانی دونیا بڕوانێ.

شۆڕش شەماشی

چیرۆك: خدر تەئخیر … نووسینی: كۆڕش وەحید

بەدەم چوالە خواردنەوە بە راڕەوەكەدا دەڕۆشت و كتێبەكانی ڕێكدەخست، هەر كارمەندێكی كچی بدیایە دەستێكی بۆ بەرزدەكردەوەو بە دەنگێكی نەرمی لەخۆبایی و مەكراویەوە دەیگوت (های)، دەزانیت پاش كەمێكی تر لە پەخشی راستەوخۆی كەنال□ی فەنتەڵۆس چاوپێكەوتنم هەیە، خەمت نەبێت گەر پێشی ڕانەگەن ئەوا لە فەیسبوكەكەم یەكسەر دوای تەواو بوونی چاوپێكەوتنەكەم دایدەبەزێنم، دڵی زۆر خۆش بوو، خوشی نەیدەزانی چۆن لەو گوزەرەدا بە جەنابی (پرۆفیسۆر) ناوبانگی پەیدا كردبوو، بەڵام هاوڕێ كۆنەكانی هەر بە خدر تەئخیر بانگیان دەكرد.. نەیدەتوای خۆی لەوان بگۆڕێت، بەڵام بۆ ئەوەی لەو نازناوە ناخۆشە رزگاری بێت هەموو دەرگاكانی بە رووی ئەواندا دادەخست، حەزی نەدەكرد بیری مەلعونەكەی بكەوێتەوە، كە چۆن هەر لە مێردمنداڵیەوە (نەزانی) لا رازاندبووەو نەیهێشت بە هیچ بێت، بەڵكو وای لێكرد خۆشی لێبێتە پڕۆفیسۆرو دان بە نەزانیەكەیدا نەنێت، هەرچەندە پێستی رووی هێند قایم بوو چەندان جار تەریقكرابووەو پێچەوانەی قسەكانیان بە بەڵگەوە پێ دەگوت و دزینی ناونیشان و ناوەڕۆكی كتێبەكانی پیدەگوترا بەس ئەو بەسەر خۆی نەدەهێنا، بەم دوو دێڕە شیعرە زۆر كاریگەر بوو، هەر ئەوەشی لەبەر بوو..

بە خۆم زۆر چاك ئەفامێنم بە شێتی چەشنی مەجنوونم
بە بێ ئەقڵی لە لام وایە فەریدی روبعی مەسكنووم

ئەم دوو دێڕەی جارجار لەبەر خۆیەوە دەیگوتەوە، بەڵكو ئاوازێكی خۆشیشی بۆ دانابوو، بەڵام لای كەس نەیدەگوت، هەر لە دڵی خۆیدا دووبارەی دەكردەوە.. لە ناوەڕاستی چاوپێكەوتنەكەدا كەف لەدەمیەوە بڵقەی دەكردو بەرەو سەقفی ستۆدیۆكە بەرز دەبووەوە، لە بینەراندا وابوو لە بانێۆی حەمامدا بەرنامەكە تۆماركراوە، خۆی سوور كردبووەو دەیگوت: "سیستەم كۆتی لەمپەر مەلی داهێنانە، ئەو مەلانە لە قەفەزدا بەند دەكات و دەبنە دەستەمۆی ڕژێم، ئەو مەلانە بە گەورەو بچوكیانەوە دەبێ ببنە گیڤارا تا ناویان لە تۆماری ئەدەبیاتی كۆماردا بە نەمری بمێنێتەوە".
بەشێك لە تەماشاكاران واقیان وڕما بوو لەم فەلسەفانە، وایاندەزانی ئەم پڕۆفیسۆرە تازە لە مەریخەوە دابەزیوە، نەیاندەزانی بەم وتەیەی ڕووی تاقمێ سەر خێڵی سەرەتایی سپی

دەكردەوە كە لافوگەزافی حوكمداری و دەوڵەتداريیان لێدەدا، بەڵام ئەو وای نیشان دەدا نەخێر وانیە ئەوانە هیچیان كەمتر نیە لە رژێمە دیموكراسیخوازەكانی رۆژئاوا، بەڵكو درێژكراوەیەكی ق□□ت□رو شۆڕشی فەرەنسان، بۆیە رۆشنبیر دەبێت بەرەنگاریان بێتەوە، د□ بێت تا دوا هەناسەی یاخی بێت.

رۆژێك ئامادەبوویەكی كۆڕەكەی كە لە ناو حەشاماتەكەدا خۆی گرمۆڵەكردبوو تا نەیبینێت چونكە نەیدەهێشت ئامادەی كۆڕەكانی ببن، هەستاو پێی گوت: ئەم چەواشەكاریە تاكەی تۆ هەر خدر تەئخیرەكەی فەنتەڵۆسی، دەزانم مانگانە لە هەردوو لا چەند وەردەگریت و دەخۆیت ، گیرفانتی پێ گەرم دەكەیتەوەو گیرفانی ئەو خەڵكە داماوەش كێچ و ئەسپێ تەراتێن و ڕاوڕاوێن دەكات لە ناویاندا، ئیتر ئەم دروشمە درۆزنانەت لە پای چی، بۆچی خەڵكی سادەو دڵسافی تازە خوێنەر هەڵدەخەڵ□ تێنیت؟
كابرا قسەی تەواو نەكرد هەر هێندەی زانی دوو بۆدی گاردی بەردەرگا تووڕیان دایە دەرەوە.. بەڵام ئەو بەسەر خۆی نەهێنا، كەمێك بەر یەخەی چ□اكەتەكەی تەكاندو بۆینباخەكەی راست كردەوەو بەئامادەبووانی گوت: ئەو كابرا شێتە چۆن خۆی گەیاندووەتە ئێرە؟ كۆڕی پڕۆفیسۆرێكی وەك من نا بێت ئاژاوەی تیا دروست بێت، ببورن ئەگەر سیلسیلەی ئەفكارتانی پچڕاند بێت.

ئەو هەر كاتێك دڵتەنگ بووایە و نزیك بووایەتەوە لەو قەناعەتەی كە ئەم ئەو پرۆفیسۆرە نیە ك□ خ□□□ك ناوی دەبەن، بەڵكو كەسایەتی پرۆفیسۆرێكی تری بزربووی هەڵگرتووەو كەسایەتیە حەقیقیەكەی خۆی هەر خدر تەئخیرە، یەكسەر دەچووە پشت سەفتە كتێبێكەوەو سێڵفی□ی□كی خۆی دەگرت و دایدەبەزاند، ئاوها دڵخۆشی خۆی دەدایەوە، ئاوها بە زۆر بۆ خۆی دەسەلماند كە چەند هزرمەندێكی لێهاتوو و بێ وێنەیە، زوو زووش لەماڵەوە ل□ بەر ئاوێنەی ژووری نووستنەكەدا پر□ق□ی ئەوەی دەكرد ئەگەر دەمی وشك بوو و یان بوو بە تەڵەی تەقیو چۆن چارەسەری بكات و لەبیر خۆی بەرێتەوەو خۆی لێ ڕزگار بكات.

من بێزار بووم لە چالاكیە ئەدەبیەكان، ئیتر بڕیارمدا بەشداری ئەو چالاكیانە نەكەم، هەتا ئەوەی دەشیزانم لە بیرم نەچێتەوە، بەڵام شەوێكیان خەریك بوو خەو دەیبردمەوەو تەماشای گەمەی نێوان بەرازیل و كرواتیام دەكرد، هەر هێندەی نەبرد بەرازیل دۆڕا، نازانم چۆن دۆڕا؟ یەكسەركاكی پرۆفیسۆر لە بەرنامەیەكی تایبەتدا دەركەوت وسەرو دڵی گرتم، لەسەر شاشەكە نووسرابوو جەنابی پرۆفیسۆری پێشوو و سەرۆكی دەزگاكانی هەموو رۆشنبیران و چاپەمەنیەكان و هزرمەندانی

دەقەری فەنتەڵۆس ئەمشەو میوانی بەرنامە تایبەتەکەمانە، باش بوو کارەبا بڵاو ئەو کەفو بڵقانەی دەمی جەنابی پرفیسۆرم نەدی تا بیری حەمامکردنم بکەوێتەوە بەم خەواڵاوییەوە.

نووسینی: کۆڕش وەحید

بەرزاییەکانی فەرامۆشی … ئومێد قەرەنی

لە بەرزاییەکانی فەرامۆشییەوە
با بەسەر وشەکانمەوە دەمرێت و
گوریسەکان گەمارۆی هەڵاتن دەدەن

هێشتا دایکم لەچیاکانە،
دەی لەشمشاڵێکی قامیشدا
هێدی هێدی لێدەدا
بەناو کێڵگەی مینەکاندا
بەپێ دزکە دێت و دەچێت،
تەڵە بە خۆشبەختی دەنێتەوە !

باهۆز هەڵدەکا و
چیمەنەکان دەبن بە بەرد
زیخی جیایی باریونەتە چاوەکانی
وەک ئەسپێکی کێوی گلاو
باوکم دەیویست بە بڕبڕەی پشتی:
چارەنووس بکات بە کاڵانی شمشێرەکەی

قەلەڕەشێکی پایزی
لەسەر بانێژەکە نیشتووە
با بەسەر باڵەکانیەوە دەمرێت
لە بەرزاییەکانی نادیاریەوە

با بەسەر نەستەوە دەمرێت
وەک م□وزی بەرهەتاو
وشک دەبنەوە ، خەونەکان
ل□ بەرزاییەکانی فەرامۆشیەوە
تەنانەت وەک خەونیش نامێننەوە
خەونەکان

ئومێد قەرەنی

پەروەردەکردنی منداڵی سەرکردە.. رەزا شوان

لە ئەمڕۆدا پەروەردەکردنی دروستی منداڵان، کارێکی هەڕەمەکی و ئاسان نییە، ئێمە لە سەردەمی جیهانگیری و شۆڕشی تەکنەلۆژیا و گۆڕانکاری خێرا و داهێنانی س□ی□ر و سەمەرەدا دەژین، لە جیهانێکی جەنجاڵی پڕ لە کێشە و قەیران و کارەساتدا دەژین.

منداڵانی ئەمڕۆمان، لە سایەی داهێنانی نوێدا، لە منداڵانی سەدەی رابردوو، زیرەکتر و کراوەتر و وریاتر و رۆشنبیریتر و زۆرزانترن، هیوا و خەون و خواستەکانیشیان، هەمان هیوا و خواست و پێداویستییەکانی منداڵانی سەدەی بیستەم نین.

هەرچەندە دایکان و باوکان و پەروەردەکارانی ئەمڕۆش، رۆشنبیریتر و هۆشیارتر و بەڵەدترن لە رێبازەکان و لە شێواز□کانی پەروەردەی نوێی منداڵاندا. لەگەڵ ئەمەشدا، رووبەڕووی گەلێ بەرهەڵست دەبنەوە، کە ئەرکەکانیانی زیاتر قورس کردوون.

بەڵام ئەمە ئەرکێکی پیرۆز و پێویستی ئەستۆیانە، چونکە ئەمان منداڵەکانیان هێناونەتە کایەوە.. لە سەریانە کە بە جوانی پەروەردەیان بکەن و بە دروستی رێنماییان بکەن و بە باشی ئاراستەیان بکەن.. پێداویستییەکانی گەشکردن و پێشکەوتنشیان بۆ دابین بکەن. هەر کەمتەرخەمی و هەڵەکردنێک لە پەروەردەکردنی منداڵەکانیاندا، زیانێکی گەورە بە چارەنووسی ئەمڕۆ و داهاتووی منداڵەکانیان و بە گەلەکەمان دەگەیەنن.

(ئەلیزابێت ماخ) دەڵێ:" لە کاتی ئەنجامدانی پەروەردەکردنی منداڵەکانماندا، هەر هەڵەیەک بکەین، دەبێتە هۆی دۆڕاندنی جەنگێک کە لە پێناوی داهاتوویەکی باشتردا دەستمان داوەتێ"
بێگومان هەموو دایکان و باوکان هیواخوازی ئەوەن، کە منداڵەکانیان جیاواز و بەهێزبن. ببن بە سەرکردە و رابەر و پێشەنگ و جێی متمانەی هاوڕێکانیان بن. هەرگیز دایکان و باوکان حەز ناکەن کە منداڵەکانیان ببن بە پاشکۆی منداڵانی تر.
حەزی زاڵبوون و دەسەڵات و خۆدەرخستن، حەزی رابەری و سەرکردەیی، حەزی رەمەکین لە مرۆڤدا، لەگەڵ بوونی گەردووندا، ئەم حەزانەش لەگەڵ مرۆڤدا هاتوون.

بە کورتی با بزانین واتای"سەرکردە" چییە؟

تا ئێستا پێناسەیەکی گشتی سەرکردە نییە، بەڵام هەندێ را و راڤەی نزیک لە یەکتروە هەن. وەکو:"سەرکردەیی — سەرکردایەتی — بزواندنی خەڵکییە بەرەو ئامانج"
"سەرکردەیی، هونەرێکە، دەکرێ بە فێربوون و راهێنان وەربگیرێت"
(وارن بلاک) دەڵێ:" هیچ مرۆڤێک بە سەرکردەیی لەدایک نەبووە، سەرکردەیی پرۆگرامکراوی جینە بۆ ماوکان نییە، دەکرێ بە فێربوون و راهێنان وەربگیرێت"
(پیتەر وارکەر) یش دەڵێ:" پێویستە فێری سەرکردەیی بیت، ئەمەت پێدەکرێت"
هەندێ کەس لەو باوەڕەدان، کە کەسایەتی سەرکردە تەنها بەهرەیەکە لەگەڵ مرۆڤدا لەدایک دەبێت. ئەمەش بە پێچەوانەی جەختکردنی شارەزایانی ئەم بوارەیە، کە پێیان وایە سەرکردەیی، لە منداڵییەوە بە تێپەڕبوونی کات، وەردەگیرێت. دەکرێت مرۆڤ زیاتر لای شیرین بێت و گەشەی پێبدات.
سەرکردەیی واتا دەسەڵات، دەسەڵاتدار یا سەرکردەی لێهاتوو و دڵسۆز و شایستە، پێویستە ئەو بەرپرسیاریەتی لە ئەستۆ بگرێت، کە کاروانەکە بە لاڕێدا نەبات و بە سەرکەوتوویی بیگەیەنێتە کۆتایی رێگاکە و بە ئامانج، گەر کاروانەکە نەگەیەنێت و بە لاڕێی دا ببات.. پێویستە لە بەرپرسیارییەتی خۆی نەدزێتەوە و ئامادەبێت بۆ لێپرسینەوە.

ئێمە باس لە پەروەردەکردنی منداڵی سەرکردە دەکەین.. چونکە ساڵانی یەکەمی تەمەنی مرۆڤ واتا قۆناغی بەرایی منداڵی (قۆناغی پێش قوتابخانەی بنەڕەتی) کە گرنگترین و هەستیارترین قۆناغە لە

ژیانی مرۆڤدا، چونکە لەم قۆناغەدا ناسنامەی ئەو منداڵە دەرکەوێت کە لە داهاتوودا چ کەسایەتییەکی لێدێتە کایەوە.
بۆیە پێویستە گرنگییەکی زۆر بەم قۆناغە هەستیارەی تەمەن بدرێت، بە تایبەتیش گرنگیدان بە ئەو منداڵانەی کە سیما و خەسڵەتەکانی سەرکردەییان لێبەدیدەکرێن، پێشبینی ئەوەیان لێدەکرێن کە لە داهاتوودا ببن بە سەرکردە و بە رابەر و بە پێشەنگ و پێشەوا.
منداڵی سەرکردە هەر لە منداڵییەوە، سیما و خەسڵەتەکانی سەرکردەیی لێبەدی دەکرێن، وەکو: بەهرەمەند، بڕوابەخۆیی، ئیرادە بەهێزی، ئازا و چاونەترسە، راستگۆیە، ئارام و لەسەرخۆیە، زیرەکە، ژیرە، هاوەڵدۆستە، دڵسۆزە، خۆپەرست نییە، هاوکارە، وورەبەرزە، چاکەخوازە، گەشبینە، بەرپرسیارییەتی هەڵدەگرێت، دادپەروەرە، دەستپاکە، چالاکە، رووخۆشە، کۆمەڵایەتییە، ڕێزدارە، ڕەوشت بەرزە، دووربینە، کەسایەتییەکی هاوسەنگە، جوان پۆشە، توانای چارەسەری کێشەی هەیە.. هتد.
بۆیە دەبینین کە مامۆستایانی رابەری پۆلەکان، بە زۆری ئەو قوتابیانە دەکەن بە (چاودێری پۆل) کە ئەم خەسڵەتە جوانانەیان هەیە.. یا سەرکردە و سەردەستەکانی (تیپی دیدەوانی قوتابخانە) کان، ئەو قوتابیانە دەکەن بە سەرکردە و بە سەردەستە شیاوی ئەم پایە و پلانانەن و توانای بەڕێوەبردنیان هەیە.

گەر ئێمە هاوڕاین لەسەر ئەوەی، کە هەموو کەسێک، شایانی سەرکردەیی نییە و لە باریدا نییە کە ببێت بە سەرکردە و بە رابەری کەسانی تر. چونکە سیما و خەسڵەتە پێویستییەکانی سەرکردەیی و رابەری و پێشەوایی و بەڕێوەبردنیان تێدانین.
دێینە سەر گرنگترین خەسڵەتانەی منداڵی سەرکردە، وەکو پێوەرێک بە هەڵسەنگاندنی منداڵی بەهرەوەمەند و بە توانا و لێهاتوو، کە بە شایانی سەرکردەی دەزانین.
پێویستە هەر لە منداڵییەوە، منداڵان رابهێنین و بە جوانی پەروەردەیان بکەین، ئازادی و سۆز و خۆشەویستی و ڕێز و متمانەیان پێببەخشین، بە ئەوەی ببنە سەرکردەی دڵسۆز و سەرکەوتووی داهاتووی گەلەکەمان لەو بوارانەی کە تێیاندا هەڵکەوتوون.
١- باوەڕبەخۆبوون: یەکێکە لە گرنگترین خەسڵەتەکانی منداڵی سەرکردە، منداڵێکی گەشبینە و هەمیشە بڕوای بە خۆی و بە تواناکانی هەیە، بە گەیشتنیش بە هیوا و ئامانجەکانی، ئەوپەڕی

تواناکانی بەکاردەهێنێت. بەرپرسیاریەتی هەڵدەگرێت، ئەوەش دەزانێت کە بڕیارەکانی گرنگ و چارەنووسازن، لەوانەیە زۆر شت بگۆڕێن، هەر بڕیارێکی دروست بدات، سەرکەوتوو دەبێت و ئامانجەکانی دەپێکێت، هەر بڕیارێکی هەڵەش بدات، لەوانەیە کارەساتێکی لێبکەوێتەوە، بە پلەی یەکەمیش خۆی باجی بڕیارە هەڵەکانی دەدات. منداڵێکیش بڕوای بە خۆی نەبێت، ئازایی بڕیاردانی چارەنووسازی نییە و ناتوانێت بەرپرسیاریەتی هەڵبگرێت.

٢- بوونی خەسڵەتی جوان: خەسڵەت جوانی و ڕەوشت بەرزی ڕۆڵێکی سەرەکییان هەیە لە دروستکردنی منداڵی سەرکردە، وەکو: ئازایەتی، راستگۆیی، دەستپاکی، دادوەری، بەزەیی، خاکی، لەخۆنەبایی، رووخۆشی، رێک پۆشی، یارمەتی،..هتد. ناکرێت منداڵی سەرکردە، درۆزن، ستەمکار، دووڕوو، لەخۆبایی، خۆپەرست بێت. گەر دایک و باوک بە راستی بیانەوێت، هەر لە منداڵییەوە، منداڵەکەیان ببێت بە سەرکردە، دەکرێ بە ئاسانی ئەو خەسڵەتە جوانانەی فێربکەن و رایبهێنن، بە مەرجێک خۆیان لەم رووەوە نموونە و پێشەنگ بن و لە خۆیاندا بەرجەستە بووبن.

٣- بە ئازادی و بە راشکاوی گوزارشت لە را و بۆچوونەکانی دەکات: شانازی بوونی ئەم خەسڵەتە گرنگە لە منداڵدا، بە دایک و باوکی زرنگ و هۆشیار دەگەڕێتەوە، کە رێگر نەبوونە، لە بەردەم ئازادی منداڵەکەیان بۆ گوزارشتکردن له هیوا و لە خەون و خواستەکانیان، بە دەربڕینی ئەوەی لە بیر و ناخیان دایە.. بە پێرەش و دەخەشیشەوە گەڵیان لەگرتوون و را و بۆچوونەکانیان هەڵسەنگاندوون، را و بیرەکە ئەرێنی و جوانەکانیان بەرز نرخاندوون. پێداویستییەکانی گەشەکردنی بەهرەکانیان بۆ دابین کردوون. ئەمەش پشتگیری و هاندانێکی باشە و متمانە و بڕوابەخۆبوونێکی زیاتر بە منداڵەکەیان دەبەخشێت.. شتێکی باش و ئەرێنییە، کە دایک و باوک لەگەڵ منداڵەکەیاندا دادەنیشن و لێیان دەپرسن کە بە بێ شەرمکردن گوزارشت، لەو بیرەکانە بکات کە لە خەیاڵی دان، یا سەرقاڵی چییە.. ئەم پێکەوە دانیشتنانە لە رووی دەروونیشەوە دڵنیایی و متمانەیەکی زیاتر بە منداڵەکەیان دەبەخشێت، گوێش بۆ بیرکردنەوەکانی دەکات، هەستیش بەوە دەکات، کە بە هەندی دەزانن و رێز لە کەسایەتی دەگرن و راو و پێشنیار و بۆچوونەکانیشی فەرامۆش ناکەن.. لە بڕیارەکانی خێزانیشدا، مافی بڕیاردانی هەیە. بێگومان ئەم پەروەردە دروستەی منداڵ، لە لایەن خێزانەوە، وا لە منداڵ دەکات کە ئازایی ئەدەبی هەبێت و بەبێ

شەرم و ترس بە جوانی لە بەردەم کەسوکار و هاوڕێ و مامۆستاکانیدا بە زمانێکی پەتی بدوێت و گوزارشت لە بەهرە و لە بیرەکانی بکات.

٤ـ پشت بە خۆی دەبەستێت: ئەمەش خەسڵەتێکی گرنگی تری منداڵی سەرکردەیە. پشت بە خۆبەستن وا لە منداڵ دەکات، کە خۆی تاقی بکاتەوە بە سەرکەوت و گەیشتن بە هیوا و ئامانجەکانی و بە هێنانەدی ئەو پەیامەی کە لە ئەستۆی گرتووە، ئەوپەڕی تواناکانی خۆی بەکاردەهێنێت، بەرپرسیاریەتی هەڵدەگرێت. ئەمەش لە منداڵێکی کەسایەتی بەهێزی بڕوابەخۆو دەوەشێتەوە.. دایک و باوکی هۆشیاریش هەمیشە هانیان دەدەن، کە کارەکانی خۆیان جێبەجێ بکەن.. بۆ نموونە: داوا لە کچەکەتان یا کوڕەکەتان بکەن، با خۆیان ژووری نووستنیان پاکبکەنەوە و ڕێکیبخەن. یا ئیشەکیان پێبسپێرن، ئافەرین و دەستخۆشیان لێبکەن.

بە داخەوە کە هەندێ لە دایکان و باوکان، هەموو شتێکیان لە منداڵەکانیان کردوون بە (بەقە) سەری زمان و بنی زمانیان (مەکەن) (ئەوە ناتوانن) (ئیشی سەربەخۆ مەکەن.. بۆ ئەمە بەڵێن) ئەم شێوە مامەڵەکردنەیان لەگەڵ منداڵەکانیاندا، وایان لێدەکەن کە باوەڕ و متمانەیان بە تواناکانی خۆیان نەبێت و خۆیان بەبێ دەسەڵات بزانن. بەهۆی ئەم منداڵانە ناتوانن ببن بە سەرکردەی منداڵانی تر.. چونکە وا ڕانەهێنراون کە ببن بە سەرکردە.

٥ـ هەوڵدان و ڕاهێنان بە هێنانەدی ئامانجێک: منداڵی سەرکردە، چاودەبڕێتە هێنانەدی ئامانجێک، پلانی گونجاو و نەخشەڕێگایەک دادەنێت بۆ هێنانەدی ئەم ئامانجەی.. پلان دانان و نەخشەڕێگا، هۆکارێکی گرنگن بۆ ڕاهێنان و کارکردن و جێبەجێکردن و هێنانەدی. سوودیش لە کات وەردەگرێت و بە فیڕۆی نادات.. فێری ئەوەش دەبێت کە بە کرداری هەنگاو بە هێنانەدی هیوا و ئامانجەکانی بنێت. ئەمەش دەبێتە یاسایەکی دەقگرتووی ژیانی و درێژەی پێدەدات بە هێنانەدی هەر هیوا و ئامانجێکی تر، گەر ئامانجێکی بچووکیش بێت.

٦ـ گرنگی دان بە لایەنی جەستەیی و تەندروستی: وتراوە (ئەقڵی تەندروست لە لەشی تەندروست دایە) مرۆڤ یەکەیەکی پێکهاتووە بە بنیاتنانی کەسی تاک، ناتوانین لایەنی دەروونی لە لایەنی جەستەیی و کۆمەڵایەتی دابڕین. تەندروستی جەستەش بە خواردنی خۆراکی گونجاو دێتەدی. گرنگیدانیش بە وەرزش پەیوەستی بە وزەیە، وزەش تەنها سوود بە تەندروستی جەستە ناگەیەنێت، بەڵکو ئارامی بە دەروونیش

دەبەخشێت.
٧ـ ورەبەرزی فرەخوازە: خەسڵەتێکی تری منداڵی سەرکردە، هەمیشە ورەی بەرزە و سنوورێکی دیاریکراوی بۆ خواستەکانی نییە، هەردەم هیوای شتی زیاتر دەخوازێت. بەڵام لە هەمان کاتیشدا، بە هێنانەدی هیواکانی بە گەرمی هەوڵدەدات. ئەمەش بە ئیرادە و ورەبەرزی و متمانەبەخۆبوونی دەگەڕێتەوە، ویست و ئیرادەش هەما و کلیلی سەرکەوتنەکانن، ئیرادە یەکەمین هەنگاوە بۆ گەیشتن بە هیوا و بە ئامانج. لە فەرهەنگی منداڵی خاوەن ئیرادەی بەهێزدا، تەمەڵی و بێزاری و کۆڵدان و ئەستەم بوونیان نییە.. ئەو هەمیشە دەڵێت (بەڵێ دەتوانم).. ئەگەر بڵێت (ناتوانم، پێم ناکرێت، ئەستەمە) کەواتە خەسڵەتی سەرکردەیی و سەرکەوتنی تێدا نییە.
٨ـ خۆدەرخەر و خۆ بەرە پێشەوەیە: منداڵی بە توانا و لەبار، هەمیشە خۆی دەباتە پێشەوە و دەیەوێت خۆی دەربخات و بەهرە و تواناکانی بسەلمێنێت. بۆیە خۆی لە زۆر کار و شتدا هەڵدەقورتێنێت، بەڵام منداڵی بێ دەسەڵات و هیچ لەبار، داخراوە و خۆی بە دووردەگرێت، ئازایی خۆتاقیکردنەوەی نییە و لە شکستی دەترسێت.

٩ـ هەستکردن بە بەرپرسیاریەتی: منداڵێک کە جێبەجێکردنی ئەرکێکی پێدەسپێرن، تەنانەت گەر ئەرکێکی بچووکیش بێت، گەر بە سەرکەوتووی ئەنجامیدا، واتا هەستی بە بەرپرسیاریەتی ئەستۆی کردووە.
ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە بەشێوەیەکی ڕەها و بەبێ چاودێریکردن منداڵان سەرپشک بکەین و هەموو بڕیارێکی گرنگ و چارەنووساز بدەن. بەڵکو پێویستە لە پشتیانەوە بین و ڕێنمایی دروست و ئاراستەی پێویستیان بکەین. چونکە لەوانەیە بڕیارێکی هەڵەی مەترسیدار بدەن و کارەساتێکی لێبکەوێتەوە.. ئەبارەی ئەم ئاکامە نەخوازراوەش لە ئەستۆی ئێمەدایە، کەواتە نابێت بواری منداڵان بدەین کە زیادەڕەویی لە سەرکەشی و خۆهەڵقورتاندن لە کاری مەترسیداردا بکەن.. کە سوور دەزانین ئاکامێکی خراپی لێدەکەوێتەوە.. باشتر وایە بۆیان ڕوون بکەینەوە و تێیان بگەیەنین کە لە قۆناغی داهاتوودا دەتوانن ئەم کارانە و لەمانەش گەورەتر ئەنجام بدەن.
١٠ـ بوونی بەهرە و ئامادەیی: هەر منداڵێ لە بوارێک یا زیاتردا بەهرەی هەیە. دایکان و باوکان دەزانن کە منداڵەکانیان لە چ بوارێکدا بەهرەمەندن و ئارەزووی چییان

ه□ی□. ب□ه□ر□بوون ئامادەیی لە منداڵاندا، پێویستە ئەم بەهرانەیان بقۆزنەوە و زاخاویان بدەن، بۆ ئەوەی زیاتر گەشەبکەن.. بوونی ب□ه□ر□ش ئەو هەستە بە منداڵ دەبەخشێت کە جیاوازە. دەشبێتە پاڵنەرێکی واتایی بۆئەوەی خووی پێوەبگرێت و لە چەندین بواری تریشدا خۆی سەرقاڵ بکات و خۆی تاقیبکاتەوە.. ئیرادەش تەواوکەری ب□ه□ر□یە. زۆربەی کەڵە زانا و داهێنەرەکانی جیهان لە منداڵییاندا وەکو ب□ه□ر□مەندێک، دەستیان بە تاقیکردنەوەی ب□ه□ر□ و ئارەزووەکانیان کردوون، گەشەیان پێدان و لەگەڵ گەورەبوونیاندا، بەهرەکانیشیان گەورەبوون و تا گەیشتن بە ئەنجام و بە بەرهەمدان.

١١ــ کاریگەری لە منداڵانی تر: منداڵی زیرەک و بلیمەت و بە توانا، زمان شیرینە، دەتوانێت بە ئاسانی و بە شێوازێکی دیپلۆماسی، قەناعەت بە هاوڕێکانی بکات و کاریان تێبکات، خۆی لایان خۆشەویست و شیرین و رێزدار بکات، منداڵانیش وەکو کەسایەتییەکی کاریزمەیی بزانن، بە پێشەنگ و رابەری خۆیان هەڵیبژێرن، ئەمەش خەسەڵەتێکی گرنگی منداڵی سەرکردەیە.. شارەزایانی پەروەردەی منداڵان، ئەمە بە باشترین ج□□ری سەرکردەیی دەزانن، چونکە بە شێوەیەکی دیموکراتی لە لایەن هاوڕێکانیەوە هەڵیان بژارد و بڕوا و متمانەی خۆیان پێبەخشی.

١٢ــ ئامادەی قوربانیدانە: ئەو منداڵەی کە بە ئارەزووی خۆئ، ئەوپەڕی ئامادەیی تێدایە و دەیەوێت لەپێناوی هێنانەدی بەرژەوەندی و ئامانجە گشتییەکاندا، قوربانی بە بەرژەوەندییەکانی خۆی بدات، ئەوە منداڵێکی خۆپەرست نییە، شایانی ئەوەیە کە ببێت بە منداڵێکی سەرکردە و بە رابەر و بە پێشەوای هاوڕێکانی.

بێگومان قوتابخانەش رۆڵێکی گرنگی هەیە و لە رۆڵی خێزان کەمتر نییە لە پێکهێنانی کەسایەتی منداڵاندا، دەتوانێت بە پێی ستراتیژییەتێکی نەخشەداڕێژراوی پێویست، گەشە بە کەسایەتی منداڵان بکات، ب□ه□ر□ و تواناکانیان لا شیرین بکات و هانیان بدات کە پشت بە سەربەخۆیی خۆیان ببەستن.

با ئەوەش بە بیری خۆمان بهێنینەوە، کە زۆر لە سەرکردەکانی وڵاتانی جیهان ، لە قوتابخانە و لە یانە و لە تیپ و لە رێکخراوەکانی قوتابیاندا سەرکردە بوون.

پێویستە رێگریشبین لە بەردەم ئەوەی، کە منداڵی سەرکردە، ببێت بە دیکتاتۆر و ستەمکار و زاڵبێت بەسەر هاوڕێکانیدا و بیان چەوسێنێتەوە. دەتوانین بە گێڕانەوەی چەندین چیرۆکی مەبەستدار دەرب□ارەی کەسان و سەرکردە سەرکەوتووەکان و سەرکردە

سەرنەکەوتووەکان رایبهێنین.. ئەوەشی پێبڵێین کە تا ئەو سنوورە ئازادە، کە پێشێلی ئازادیی هاوڕێکانی و کەسانی تر نەکات.

وەکو لە سەرەتاوە باسمان کرد، کە دایکان و باوکان و مامۆستاکان، ڕۆڵی سەرەکییان هەیە لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان و لە چاندنی بەهای بەرز و پرەنسیپە مرۆییە ئەرێنییەکان لە هزر و لە ناخی دەروونییاندا.. دەتوانن هەر لە منداڵییەوە بە فێرکردن و ڕاهێنان، خەسڵەتە بنەڕەتییەکانی سەرکردەیی لە منداڵەکانیاندا بڕوێنن.. گەر بیانەوێت، لە سایەی خۆماندووکردن و پشوودرێژیدا، ئەمە کارێکی ئەستەم نییە.
(حەبووبە حەداد) دەڵێ:"منداڵەکەت کوتاڵێکە لە بەردەست دایە.. زیرکبە لە دوورینی".

هیچ گەلێکیش نییە، کە بە قەی گەلی کوردمان، هێندە پێویستی بە سەرکردە و بە پێشەوا و بە ڕابەری ئازا و دڵسۆز و دەستپاک و ڕاستگۆ و دادپەروەر و ژیر و دانا و زانا و خۆنەپەرست و کورسی نەپەرست و خۆ بەختکەر بێت.

ڕێزا شوان

نەرویج: ٢٤ /٨ / ٢٠١٨
(*) تێبینی: بۆ نووسینی ئەم بابەتە، تا ڕادەیەک سوودم لە چەند سایتێکی عەرەبی وەرگرتووە.

خۆشەویستی لێرەدا نییە … ئەحمەدی شاملوو .. لە عەرەبییەوە: بەرزان

خۆشەویستی لێرەدا نییە
تا بۆی تامەزرۆی بین
هەموو شتێک پێچەوانەیە، وەک ئەوەی
کە هەیە .

زیندان/ باخچەی ئازادییە
شەلاق و قامچی و زنجیر/ هیچ زەلیلی تێدا نی یە
بەڵکو پیوەرێکە لە بەهای مرۆڤایە تی
کوشتار/ تەرکی دونیا و پیرۆزییە
مەرگ/ ژیان
ئەوەی بەگەردنی هەڵئەواسرێ
بۆ ژیانێکی بێ کۆتا زیندوو دەکرێتەوە
لێرەدا خۆشەویستی نی یە
تا بۆی تامەزرۆ بین
هە موو شتێک پێچەاونە یە، لە وەی هە یە
خراپە کار/ چاکە کارە
بێ دەنگی و سە بر کردن/ لاوازیە
کە وابێ، گوێ بگرن
ئێوە ئەی خەڵکی شارە
پیرۆزەکەم
لە مێژە بە زمانێکی توند لەگەڵم ئەدوێن
ئەوەی دەیڵێم لە تواناتاندا هەیە ؟
پێتاندەکرێ گوێی بدەنێ ؟

خۆشەویستی لێەرەدا نییە … ئەحمەدی شاملوو .. لە عەرەبیەوە: بەرزان